

קופים במראה

רוברט מוזיל כתב על אי הקופים בוילה בורגזה ברומא והציג את החברה האנושית, הרבה שנים לפני מלחמת העולם השנייה, במלוא זוועתה.

השימפנזים בכלוב הפתוח שלהם בספארי ברמת גן מתרוצצים כל הזמן, מזנקים אל משטחי העץ הגבוהים, רודפים זה אחרי זה, מתרחרים בקולי קולות, מתיישבים לרגע בברכיים מורמות ממוללים עשב בידיהם או משתרעים בפשוט איברים על הארץ, ונעמדים מול הקהל, ממריצים אותו בהנפות יד, במחאות כפיים וברקיעות רגל לזרוק להם אוכל.

אנחנו מסתכלים במראה ורואים את עצמנו. המראה היא אוטופיה, אומר פוקו, מקום ללא מקום (או-טופיה). והיא גם הטרוטופיה – מעין אתר-שכנגד, אתר ממשי שאתרים ממשיים, נפרדים, מיוצגים בו יחד, מתחרים בו ומהופכים בו (גן חיות למשל) – במובן זה שהיא ממשית והיא יוצרת ניגוד מסוים למקום שתופס המתבונן. "מנקודת המבט של המראה אני מגלה את היעדרי מן המקום שבו אני נמצא, מאחר שאני רואה את עצמי במקום ההוא. אני מתחיל במבט הזה, המכוון כביכול אלי, על קרקעו של אותו חלל וירטואלי המצוי בצדה האחר של הזכוכית, ומגיע בחזרה אל עצמי; אני מתחיל שוב לכוון את עיני אל עצמי ולכוון את עצמי מחדש שם, היכן שאני נמצא".

בתערוכות הבינלאומיות של המאה התשע-עשרה הציגו בעלי חיים אקזוטיים: גמלים, זברות ובני אדם. כפרים אפריקאיים ואסייתיים שלמים על יושביהם. זה נעשה לשם השעשוע ולשם ההשכלה. גם גני החיות נועדו למלא את הצורך הזה. צורתם המודרנית ראשיתה במהפכה הצרפתית: שרידי אוסף החיות הנהדר של לואי ה-16, אלה שלא שוחררו או נטבחו בידי המתקוממים, הועברו לז'רדן דה פלנט ונעשו נחלת ההמונים, ילודי המהפכה. הגיעה העת להשתחרר, להשכיל, להשתפר. האדם עשה מחווה לטבע והפגין בתוך כך את שליטתו בו. הוא כבש אותו וקידש אותו. קידושו נעשה דחוף ככל שהתגבר הצורך לכבשו, למען האדם, למען הבורגני. הטבע המואנש לבש בגן החיות תחביר חדש והקשרים חדשים.

היום עושים גני חיות אקולוגיים. לא עוד כלובים צרים, בולי עץ וחבלי קנבס, אלא צמחיה של ממש ומרחב נדיב יחסית, כמו שם, בטבע – בסוונה, במדבר, ביערות הגשם. בקצה יש גדר חשמלית. דקה, נמוכה, אלגנטית כמעט. אם ירחיבו אותה עוד, יגיעו בסופו של דבר עד לקצה גבול המציאות. הקרטוגרפים של בורחס מלמדים אותנו שאז יישארו מן הגן רק קרעים.

הגורילה הזכר מתרומם לאטו ממקום רבצו סמוך לחומה ומתחיל לפסוע בכבדות, מתנודד מצד לצד על שתי רגליו, נעזר בידיו כמו נכה בקביו, אל עבר שפת התעלה. לאט לאט הוא מתיישב, משלב את ידיו, מרים את עיניו החומות, העגולות, העצובות, אל הקהל שהתאסף מולו ומסתכל. מחכה. כעבור דקות ארוכות הוא שוב מתרומם לאטו, מסתובב, וכך, אחוריו הקרחים התפוחים מופנים אל הקהל, הוא שב ומתיישב במקומו.